

**«ВЕСЬ СЕНС НАШОГО ПЕРЕБУВАННЯ
ЗА КОРДОНОМ — У ПРАЦІ ДЛЯ УКРАЇНИ»:
НАДДНІПРЯНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ У СХІДНІЙ
ГАЛИЧИНІ ТА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ**

«Страшенно сумую за Україною, за рідними, яких там залишила, але тут я можу вільно і голосно заявляти, що я українка, що маю право бути людиною... Весь сенс, усе оправдання нашого перебування за кордоном — в праці для України»¹ — ці слова Софії Русової яскраво віддзеркалюють думки і надії наддніпрянської еміграції міжвоєнного часу. Опинившись на території Польщі внаслідок утвердження в Україні більшовицької влади, вони переживали почуття ностальгії за батьківщиною, за домом, який залишили на радянській стороні. Сподіваючись на швидке повернення, намагалися селитися ближче до кордону, «здебільшого у прикордонних повітах коло Збруча, щоби при першій нагоді, коли територія України буде звільнена від більшовиків, повернутися до рідного краю»². Визначальним мотивом для вигнанців було проживання у Польщі української спільноти, яка становила переважну більшість у Східній Галичині й Західній Волині. Відтак, існувала спільність мови, культури, а щодо Волині, то й православної віри. Харитя Кононенко говорила: «Цікавить мене поїздка до Польщі ще й з іншого боку. Їду до цієї держави вперше, а там живе така велика частина нашого народу... А потім, бажаєш хоч на хвилину відчутти, що ти стоїш на тому клаптику земної кулі, яка від тисячоліть належала нам... Для емігранта це особливий чар, особлива принада... І ось за вік-

¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ). — Ф. 3327. — Оп. 1. — Спр. 22. — Арк. 104.

² Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУ у Львові). — Ф. 462. — Оп. 1. — Спр. 187. — Арк. 19.

ном нарешті і вогні славного города Великого Льва. Якась со-
лодка туга, хвилююча радість охоплює ество. «Серед своїх!
Серед своїх!»¹

Західноукраїнське населення, незважаючи на власну бід-
ність і економічну скруту, долучалося до допомоги наддні-
пряцям. Голова Українського центрального комітету (УЦК)
Андрій Лукашевич зазначав: «Українське і білоруське населен-
ня східних теренів — нема чого й казати — ставиться до емі-
грантів цілком прихильно, як до рідних братів. Емігранти
провадять своє життя настільки скромно і поводять себе на-
стільки тактовно, що досі ніде не було чути про якісь поваж-
ні непорозуміння чи конфлікти між емігрантами і місцевим
населенням»².

Системну допомогу емігрантам надавали організації, ство-
рені у Східній Галичині, зокрема Український горожанський
комітет (УГК) у Львові³. Наприкінці червня 1921 р. при ньому
з'явилася секція допомоги емігрантам з Наддніпрянської
України на чолі з Ростиславом Лащенком. У її складі діяли
підсекції: культурно-просвітня (проф. Л. Білецький), теат-
ральна (М. Садовський), допомоги дітям і молоді (М. Лащен-
ко), фінансова (Р. Лащенко)⁴. Тимчасова допомогова секція
при УГК була створена в Тернополі, яка збирала необхідні
речі, організовувала безкоштовні обіди для емігрантів⁵.

У листопаді 1921 р. у Львові було зареєстровано філію
Українського товариства допомоги емігрантам (біженцям)
з України та їх родинам у Польщі⁶. У різний час очолювали
Товариство М. Варчук, Л. Янушевич, Л. Білецький, В. Доро-
шенко, Ю. Магалецький та ін. У 1930 р. виникло Товариство
українських емігрантів, яке з часом змінило назву на Клуб
українських емігрантів (КУЕ). Тут працювали О. Кузьмін-

¹ Кононенко Х. Один тиждень на рідній землі // Діло. — 1934. —
Ч. 199. — 30 лип. — С. 4—5.

² Лукашевич А. Українська еміграція в Польщі // Трибуна України. —
1923. — № 1. — С. 17—21.

³ ЦДАВОУ. — Ф. 3366. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 4—5.

⁴ ЦДІАУ у Львові. — Ф. 462. — Оп. 1. — Спр. 186. — Арк. 3.

⁵ Там само. — Спр. 190. — Арк. 101, 106.

⁶ ЦДАВОУ. — Ф. 3366. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 37.

ський, О. Доценко, М. Корчинський, А. Жук та ін.¹. Названі організації розгорнули допомогову, благодійницьку, культурно-освітню роботу, однак зазнавали багато труднощів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Створені у Львові допомогові організації не поширювали свою діяльність на Волинь, що ускладнювало тут ситуацію із захистом прав емігрантів. Подекуди їхні інтереси намагалися захищати українські послы, обрані до польського парламенту під час виборів 1922 р., котрі долучилися до роботи, пов'язаної з розселенням емігрантів, забезпеченням їх працею у Польщі чи виїздом для працевлаштування в інших країнах. Показово, що посол від Берестейщини Василь Дмитріюк, будучи членом комісії суспільної опіки Сейму, зміг домогтися виділення 30 тисяч злотих допомоги інтернованому українському вояцтву. Наступного дня до Сейму приїхав генерал Олександр Загородський, який від імені УЦК висловив вдячність В. Дмитріюку².

На Волині роботу з підтримки емігрантів проводив колишній командувач Північної групи військ УНР Володимир Оскілко. За його допомогою у 1924 р. отримали карти азилу полковники Української армії, уродженець Поділля Ананій Волинець та житомирянин Йосип Біденко³. За дорученням Оскілکا квартира Миколи Новицького (звільнений з калішського табору, фельдшер на цементному заводі у Здолбунові) перетворилася на місце перебування українських емігрантів: тут постійно проживали кілька осіб, окремі з них жили по два-три місяці, а пізніше виїжджали⁴.

На сторінках рівненського «Дзвону», контрольованого В. Оскілком, вміщувалася спеціальна рубрика «До організації української еміграції». Зусиллями колишнього отамана та за участю емігрантів 16 березня 1924 р. у м. Рівному виник Український громадянський комітет допомоги емігрантам

¹ ЦДДАУ у Львові. — Ф. 828. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 1.

² Дмитріюк В. Дорогами війни і миру: спомини з додатком матеріалів до історії сім'ї / [упоряд.: Мирослава та Володимир Дмитріюки]. — [Б. м.: б. в.], 2012. — 160 с. — С. 78.

³ Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.). — Ф. 30. — Оп. 18. — Спр. 550. — Арк. 103 зв., 128.

⁴ Там само. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 4361. — Арк. 4—4 зв., 26—27.

у Польщі¹. Члени комітету влаштовували вуличні акції під гаслом «Волинь — емігранту», проводили пасхальні збірки, засновували бібліотеки, організовували аматорські вистави, розважальні вечори. Однак подібні акції не давали очікуваних результатів. Оскільки вважав це наслідком загального зубожіння українського населення. Хоча іншою причиною був невеликий авторитет колишнього отамана, про що засвідчувала його поразка на перших парламентських виборах у Польщі.

Із квітня 1921 р. виразником інтересів української політичної еміграції в Польщі став Український центральний комітет у Варшаві. Зусиллями його діячів, із дозволу польської влади, серед західноукраїнського населення збиралися пожертви, значна частина яких організовувалася Церквою. З УЦК були пов'язані перші спроби самоорганізації українських політичних емігрантів, призначення уповноважених на воєводства й повіти, створення місцевих філій, хоча цей процес йшов складно та повільно. На Волині перший відділ УЦК виник у жовтні 1923 р. в Острозі на чолі з Костянтином Смовським². У 1924 р. уповноваженим УЦК у Станіславівському воєводстві призначили П. Холодного³, у Волинському воєводстві — Д. Ковпаненка⁴, у Тернопільському воєводстві — В. Зарудного, у Бориславі — В. Синклера⁵, у Збаразькому повіті — Я. Водяного⁶ та ін. Відділ УЦК у Львові виник лише на початку 1929 р. на чолі з О. Кузьмінським⁷. Організаційна робота відділів УЦК ускладнювалася нестачею кадрів, постійною ротацією уповноважених, пильним контролем влади. Не завжди призначення керівників філій були успішними. Зокрема, уповноважений УЦК по Здолбунову Лотоцький, працівник

¹ Держархів Рівненської обл. — Ф. 33. — Оп. 4. — Спр. 3. — Арк. 22.

² Вісті Українського Центрального Комітету в Польщі (Вісті УЦК). — 1923. — Ч. 2. — 1 листоп. — С. 10.

³ Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.). — Ф. 231. — Оп. 1. — Спр. 2272. — Арк. 2.

⁴ Вісті УЦК. — 1926. — № 5. — С. 11; Вісті УЦК. — 1926. — № 7. — С. 31.

⁵ ЦДДАУ у Львові. — Ф. 369. — Оп. 1. — Спр. 25. — Арк. 18.

⁶ Там само. — Ф. 580. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 16.

⁷ У Польщі. З емігрантського життя у Львові // Тризуб. — 1929. — № 19/20. — С. 41—42.